

NUORTEN PÄIHTEIDEN KÄYTTÖ EUROOPASSA 1995 JA 1999

SALME AHLSTRÖM – LEENA METSO – EEVA LIISA TUOVINEN

Euroopan neuvoston Pompidou-ryhmä käynnisti vuonna 1994 kansainvälisen nuorten päihteiden käyttöä koskevan tutkimusprojektin The European School Survey Project on Alcohol and Other Drugs (ESPAD). Tutkimus on toteutettu vuosina 1995 ja 1999. Ensimmäisellä kerralla mukana oli 23 ja jälkimmäisellä kerralla 30 Euroopan maata. Tutkimusta koordinoi ruotsalainen Centralförbundet för Alkohol- och Narkotikaupplysning (CAN), mutta kussakin maassa tutkimuksen tekemisestä vastaa oma tutkimusryhmä. Suomen osuudesta on vastannut Stakesin Alkoholi- ja huumeutkimusryhmä.

Vuonna 1995 mukana olivat Färsaaret, Irlanti, Islanti, Iso-Britannia, Italia, Kroatia, Kypros, Latvia, Liettua, Malta, Norja, Portugali, Puola, Ruotsi, Slovakia, Slovenia, Suomi, Tanska, Tšekki, Turkki (Istanbul), Ukraina, Unkari ja Viro. Vuonna 1999 Turkki ei enää osallistunut, mutta mukaan liittyivät Bulgaria, Grönlanti, Hollanti, Kreikka, Makedonia, Ranska, Romania ja Venäjä, jossa tutkimus kattoi vain Moskovan alueen.

Vuonna 1995 tutkimuksen kohteena olivat vuonna 1979 syntyneet koululaiset ja vastaavasti vuonna 1999 kohteena olivat vuonna 1983 syntyneet koululaiset. Koska aineisto kerättiin useimmissa maissa keväällä, tutkimukseen vastanneista nuorista valtaosa oli 15-vuotiaita, mutta alkuvuodesta syntyneet olivat jo 16-vuotiaita.

Tutkimuksen pääasiallinen tarkoitus oli karvoittaa yhdenmukaisin menetelmin tupakan, alkoholin ja huumeiden käytön yleisyyttä eri maissa ja seurata päihteiden käytössä tapahtuneita muutoksia. Tutkimus sisältää myös tietoja päihteiden käytön seurauksista ja nuorten asenteista päihteisiin sekä mm. tietoja nuorten sosiaalisesta taustasta, harrastuksista, perhesuhteista ja koulu-menestyksestä.

Molemmilta tutkimusvuosilta on julkaistu laaja kansainvälinen peruserä (Hibell & al. 1997 & 2000). Tämän lisäksi kussakin maassa on

julkaistu omaa maata koskevia tuloksia (ks. esim. Ahlström & al. 1999 & 2000).

Tämä artikkeli pohjautuu lähinnä vuoden 1999 kansainväliseen raporttiin (Hibell & al. 2000). Tarkastelemme tupakoinnin, alkoholin käytön, humalajuomisen ja huumeiden käytön yleisyyttä eri maissa vuonna 1999 sekä aikavälillä 1995–1999 tapahtuneita muutoksia.

AINEISTON KERUU JA MENETELMÄT

ESPAD- projektissa otanta ja aineiston keruu eri maissa on yhdenmukaistettu mahdollisimman pitkälle. Vuosina 1995 ja 1999 on noudatettu samoja periaatteita, mutta vuonna 1999 suuremmat otoskoot ja aiemman kierroksen tuoma kokemus tuottivat tarkempia tuloksia kuin vuonna 1995.

Perusjoukko käsitti kussakin maassa kaikki sovitutina vuonna syntyneet koululaiset. Aineisto kerättiin lähes kaikissa maissa samaan aikaan, maaliskuussa. Otantamenetelmän käytettiin osittettua tai osittamatonta ryväotantaa, eli koulut tai luokat poimittiin satunnaisotantana kunkin maan koulurekisteristä, mahdollisesti maasta jaettiin ensin alueisiin. Lähtökohtana oli yhteinen englanninkielinen kyselylomake, johon oli mahdollista tehdä pieniä maakohtaisia lisäyksiä ja joka käännettiin kunkin maan kielelle tai kielille. Otokseen valittujen luokkien kaikki oppilaat täyttivät kyselylomakkeen yhden oppitunnin aikana koetilanteen mukaisissa olosuhteissa ja sulkiivat itse lomakkeen nimettömään kirjekuoreen. Kenenkään vastaukset eivät siis tulleet opettajien tietoon, eikä oppilaan henkilöllisyys paljastunut tutkijoillekaan.

Aineiston laadun varmistamiseksi myös opettajilta kerättiin tietoja mahdollisista häiriöistä kyselyn aikana ja poissa olleiden oppilaiden lukumääristä. Joissakin maissa opettajien sijasta tutki-

musassistentit hoitivat aineiston keruun, mutta tällä ei ollut olennaista vaikutusta tuloksiin (Bjarnason 1995). Lisäksi oppilaiden lomakkeella oli pari vastausten luotettavuuteen liittyvää tarkistuskysymystä, ja luotettavuutta arvioitiin myös eri aineiden käyttöä koskevien ristiriitaisten vastausten ja puuttuvien tietojen perusteella.

Aineistojen käsittely ja analysointi tehtiin kunkin maan oman projektiryhmän toimesta. Projektin koordinoijille valmistettiin kaksi raporttia, joista toinen sisälsi otannan ja aineiston keruun yksityiskohtaisen kuvauksen sekä luotettavuusarvioinnit ja toinen varsinaiset tulokset lukuisina frekvenssi- ja prosenttitaulukoina. Suomen maa-raportit on koottu yhdeksi julkaisuksi (Ahlström & al. 2001).

Vuonna 1999 useimmissa maissa aineiston keruu onnistui varsin hyvin yhdenmukaisen menettelyn mukaan. Kuitenkin 30 maan joukkoon mahtuu myös poikkeamia perusmenettelystä.

Hollannissa otantamenetelmä ei täyttänyt satunnaisuuden vaatimuksia, minkä takia on mahdollista, että Hollannin tulokset eivät edusta koko maata. Myös kyselylomake oli Hollannissa osittain erilainen kuin muualla. Kansainvälisen raportin kirjoittajilla ei ollut käytettävissä Puolan aineistonkeruuraporttia, minkä vuoksi Puolan tulosten luotettavuutta ei voitu arvioida. Myös Kyprokselta puuttui osa aineiston luotettavuuden arvioinneissa käytettyjä tietoja. Romanian aineistossa oli mukana muitakin kuin vuonna 1983 syntyneitä oppilaita, mikä saattaa vääristää tuloksia. Romaniassa ja Italiassa tyttöjen määrä oli huomattavasti suurempi kuin poikien, mutta tätä suhdetta ei ole korjattu painottamalla. Romaniassa esiintyi lisäksi ristiriitaisia tuloksia. Tanskassa ja Grönlannissa melkoinen osa kouluista kieltäytyi osallistumasta tutkimukseen. Lisäksi Grönlannissa aineiston koko jäi kovin pieneksi vähäisen asukasmäärän takia, vaikka siellä oli tavoitteena tutkia kaikki ikäryhmään kuuluvat koululaiset kuten muissakin pienissä valtioissa (Färösaarilla, Islannissa ja Maltassa). Muista maista poiketen Hollannissa, Kreikassa ja Makedoniassa aineisto kerättiin vasta syksyllä 1999.

Useimmat edellä mainituista poikkeamista eivät välttämättä muuta näiden maiden tuloksia, mutta lisäävät epävarmuutta tulosten tulkinnassa. Kuitenkin Romanian ja Hollannin poikkeavuudet katsottiin niin merkittäviksi, että näitä maita ei ole sisällytetty jatkotarkasteluihin.

Vaikka kaikki edellä mainitut vertailukelpoi-

suuteen vaikuttavat tekijät olisivat kunnossa, niiden väliin vertailuun vaikuttavat myös kulttuuriset tekijät, joita ei pystytä kontrolloimaan. Esimerkiksi ilmaisu ”humalassa” (drunk) on saatanut saada hieman eri merkityksiä jo eri kielille käännettäessä, saati sitten että eri maissa suhtaudutaan humalaan eri tavoin, mikä myös vaikuttaa nuorten vastauksiin.

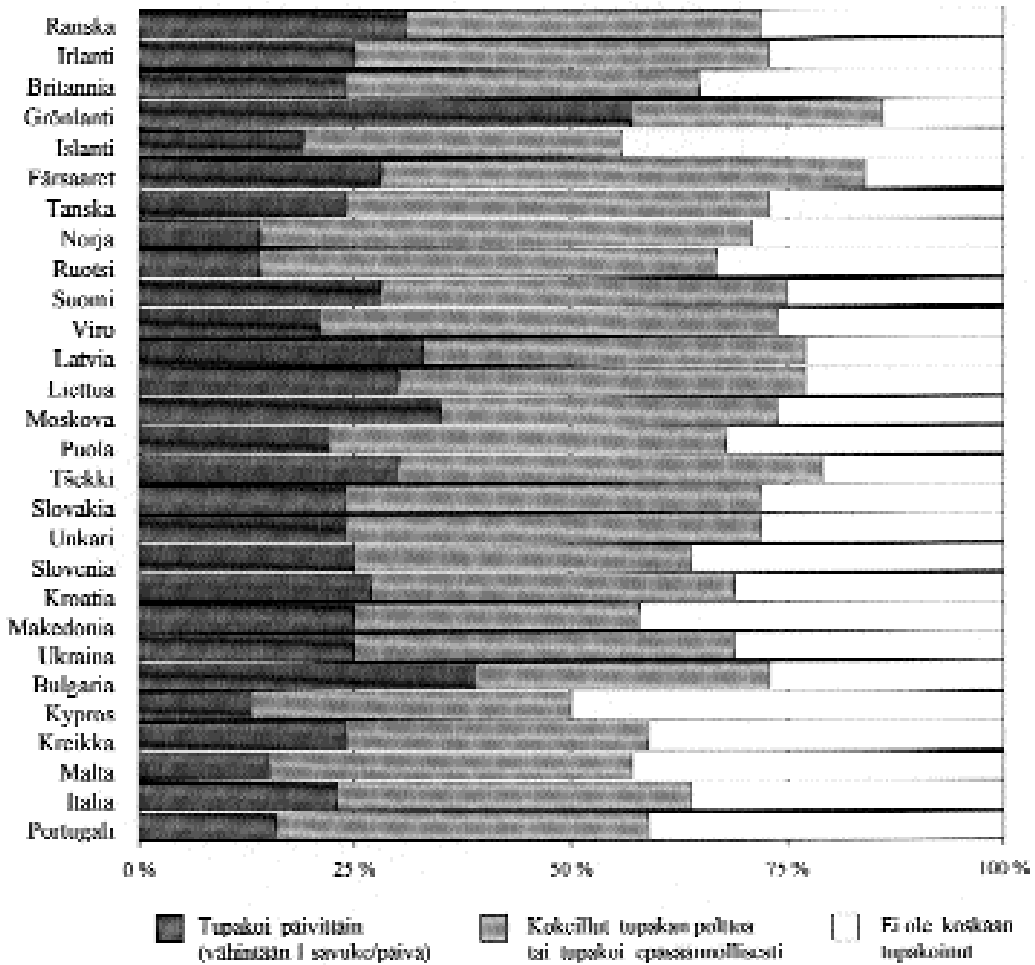
Kyselytutkimusten tuloksiin liittyy myös aina satunnaisvaihtelua, jonka suuruutta voidaan kuvata esimerkiksi luottamusväleillä. Käytettäessä ryväsotantaa luottamusvälien laskenta ei kuitenkaan onnistu perinteisillä tilastomenetelmillä eikä monessakaan maassa ole ollut käytettävissä otantamenetelmän huomioon ottavaa ohjelmissa. Kansainvälisessä raportissa onkin pitäydytty frekvenssi- ja prosenttilukujen esittämiseen, mihin ryväsotannalla ei ole vaikutusta. Tämän artikkelin lopussa esitetään Suomen tulosten 95 prosentin luottamusvälit. On kuitenkin muistettava, että luottamusvälit vaihtelevat sekä tutkittavan ilmiön mukaan että maittain.

Suomessa tutkittu ikäryhmä oli peruskoulun yhdeksännellä luokalla. Joissakin maissa aineisto jouduttiin keräämään useammalta luokka-asteelta. Kaikissa maissa kohderyhmään kuulumattomat oppilaat poistettiin lopullisesta aineistosta. Otoksen koko oli lähes kaikissa maissa yli 2 000. Tanskassa se jäi hieman tätä pienemmäksi ja Färösaarilta sekä Grönlannista tavoitettiin kohderyhmään kuuluvia oppilaita vain vähän yli 400. Vastausprosentti eli kyselyhetkellä paikalla olleiden oppilaiden osuus oli useimmissa maissa noin 90 ja lähes kaikissa maissa yli 80. Vain Maltassa ja Färösaarilla vastausprosentti jäi hieman alle 80:n.

TUPAKOINTI

Kuviossa 1 esitetään tupakointituloksia vuodelta 1999. Maat on ryhmitelty maantieteellisen sijainnin mukaisessa järjestyksessä: länsi, pohjoinen, itä ja etelä. Suomessa samoin kuin monessa muussakin maassa noin kolme neljäsosaa 15-vuotiaista nuorista oli kokeillut tupakkaa, mutta päivittäin tupakoivia oli huomattavasti vähemmän, noin neljännes ikäluokasta. Lähes puolet nuorista oli siis eriasteisia kokeilijoita tai epäsäännöllisesti polttavia. Maiden välillä ei ollut suuria eroja. Grönlannissa ja Bulgariassa oli muita maita enemmän säännöllisesti tupakoivia, kun taas Ruotsissa ja Norjassa päivittäinen tupakointi oli harvinaisempaa.

Kuvio 1. Tupakointi vuonna 1999

Useimmissa maissa tupakoinnissa ei ollut tapahtunut merkittäviä muutoksia vuodesta 1995 vuoteen 1999. Muutamissa maissa, kuten Liettuassa, Tšekissä, Slovakiassa ja Tanskassa, tupakointi oli vähän lisääntynyt. Itä-Euroopan maissa pojat polttivat yleisemmin kuin tytöt. Useimmissa muissa maissa sukupuolten välillä ei ollut eroja, mutta Isossa-Britanniassa, Irlannissa ja Grönlannissa tyttöjen tupakointi oli yleisempää kuin poikien.

ALKOHOLIN KÄYTTÖ

Suomalaisista nuorista yhdeksän prosenttia oli raittiita vuonna 1999. Osuus oli Ruotsissa samalla tasolla ja Norjassa hieman suurempi. Islannissa ja Portugalissa runsas viidennes nuorista oli raittiita, Tanskassa ja Tšekissä vain kaksi prosenttia.

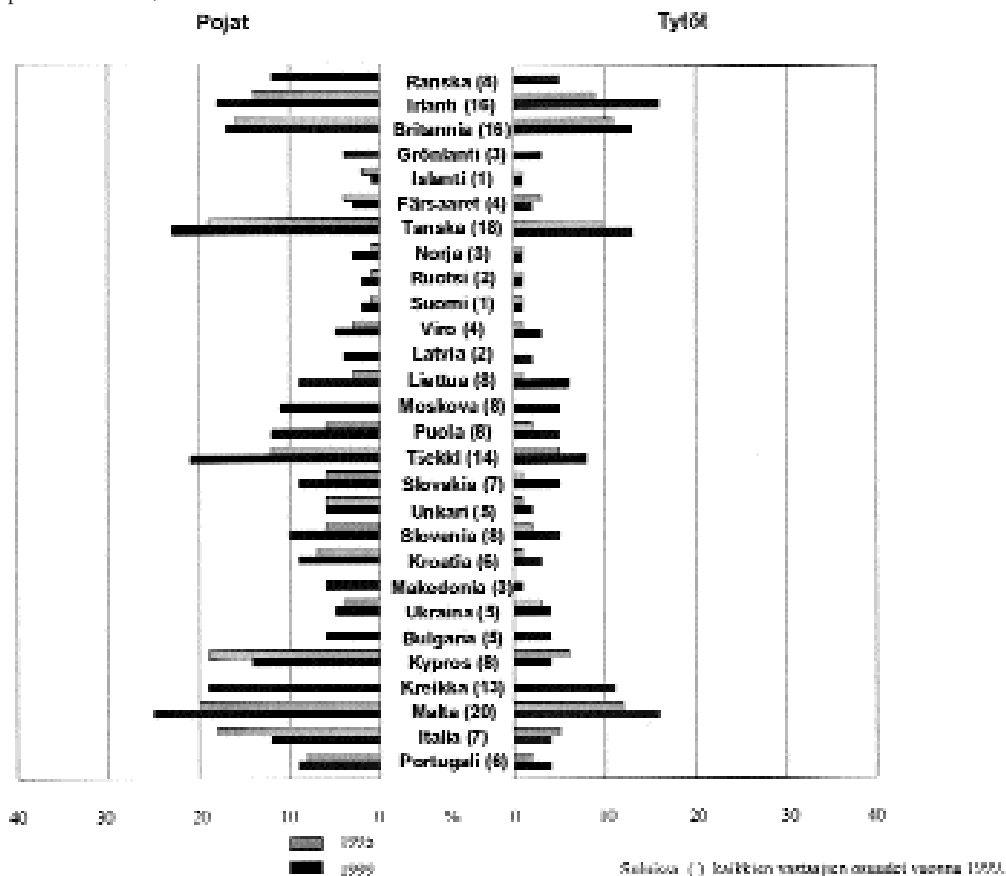
Tiheä, lähes arkinen alkoholin käyttö ei kuulu Pohjoismaiden nuorten tapoihin. Usein eli vähintään 10 kertaa 30 viimeksi kuluneen päivän aikana juovia nuoria oli vähiten Suomessa ja muissa Pohjoismaissa Tanskaa lukuun ottamatta (kuvio 2). Eniten usein juovia nuoria oli Tanskassa, Isossa-Britanniassa, Irlannissa, Tšekissä ja Etelä-Euroopan maissa.

Valtaosassa ESPAD-maita usein juovien osuudet eivät muuttuneet merkittävästi tarkastelujakson aikana. Tšekissä, Puolassa ja Liettuassa usein juominen kuitenkin hieman lisääntyi.

HUMALAJUOMINEN

Vuonna 1995 suomalaiset nuoret olivat humalajuomisessa Euroopan kärjessä yhdessä Tanskan ja Ison-Britannian nuorten kanssa. Vuoteen 1999

Kuvio 2. 30 viime päivän aikana kymmenen kertaa tai useammin alkoholia käyttäneiden osuus vuosina 1995 ja 1999 sukupuolen mukaan, %

mennessä Suomen ja Ison-Britannian nuorten humalajuomisessa ei ollut tapahtunut merkitseviä muutoksia, mutta Tanskassa humalajuominen oli entisestään yleistynyt, varsinkin poikien keskuudessa (kuvio 3). Uusista, vuonna 1999 mukaan tulleista maista Grönlannissa humalajuominen osoittautui olevan Suomen ja Ison-Britannian tasolla. Vaikka Tanskassa ja Grönlannissa oli joitakin aineiston keruuseen liittyviä ongelmia, ne eivät todennäköisesti mitätöi tätä tulosta, mitä vahvistavat myös Maailman terveysjärjestön tutkimuksessa saadut samansuuntaiset tulokset (Currie & al. 2000). Irlannissa humalajuominen näyttää yleistyneen Ison-Britannian, Suomen ja Grönlannin tasolle.

Humalajuominen oli pysynyt ennallaan tarkastelujakson aikana lähes kaikissa maissa. Tanskan ja Irlannin lisäksi humalajuominen kuitenkin yleistyi Norjassa ja joissakin Itä-Euroopan maissa.

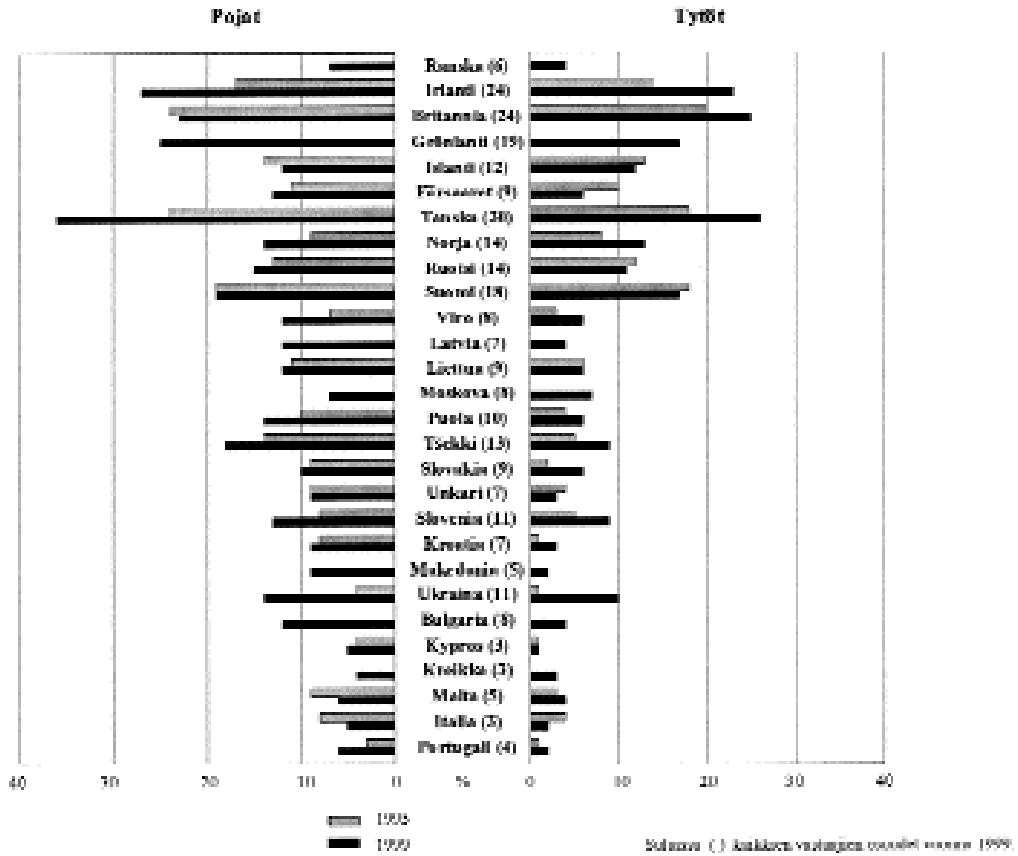
Useissa maissa, varsinkin Itä- ja Etelä-Euroo-

passa, humalajuominen oli yleisempää poikien kuin tyttöjen keskuudessa. Suomessa sukupuolten välillä ei ollut eroa eikä juuri muissakaan Pohjoismaissa Tanskaa lukuun ottamatta.

Edellä oleva tarkastelu perustuu kysymykseen ”Kuinka monta kertaa olet ollut humalassa viimeksi kuluneiden 30 päivän aikana”. Kysymyksen sanamuoto jätti humalan määrittelyn nuoren itsensä tehtäväksi, ja näin ollen kulttuuriset erot ovat voineet vaikuttaa vastaamiseen. Runsasta kertajuomista kartoitettiin myös kysymällä, kuinka usein nuori oli juonut viisi annosta tai enemmän yhdellä kertaa (eli harrastanut ”binge”-juomista). Tämän kartoitustavan ongelmana on, että annoskoot vaihtelevat eri maissa ja on kyseenalaista, osaavatko nuoret arvioida juomiaan määriä vakioannoksina.

Useimmissa maissa ”binge”-kysymykset tuottivat hieman suurempia estimaatteja kuin subjektiivisen humalan kysymykset, mutta Tanskas-

Kuvio 3. 30 viime päivän aikana kolme tai useammin humalassa olleiden osuus vuosina 1995 ja 1999 sukupuolen mukaan, %

sa ja Suomessa kumpikin arviointi tuotti saman tuloksen. Suurimmat erot näiden kahden humalajuomista kuvaavan mittaustavan välillä olivat Puolassa, Maltassa ja Sloveniassa. ”Binge”-tarkastelussa Puola sijoittuisi humalajuomisessa jopa ”kärkimaiden” joukkoon. Venäjänkielisessä lomakkeessa humalaa tarkoittavana sanana oli käytetty ilmaisua, joka tarkoittaa voimakasta humalailaa. Tämä saattaa selittää Moskovan alhaiset subjektiiviset humala-arviot, mutta ”binge”-vertailussa Moskova sijoittui lähes samalle tasolle kuin Suomi.

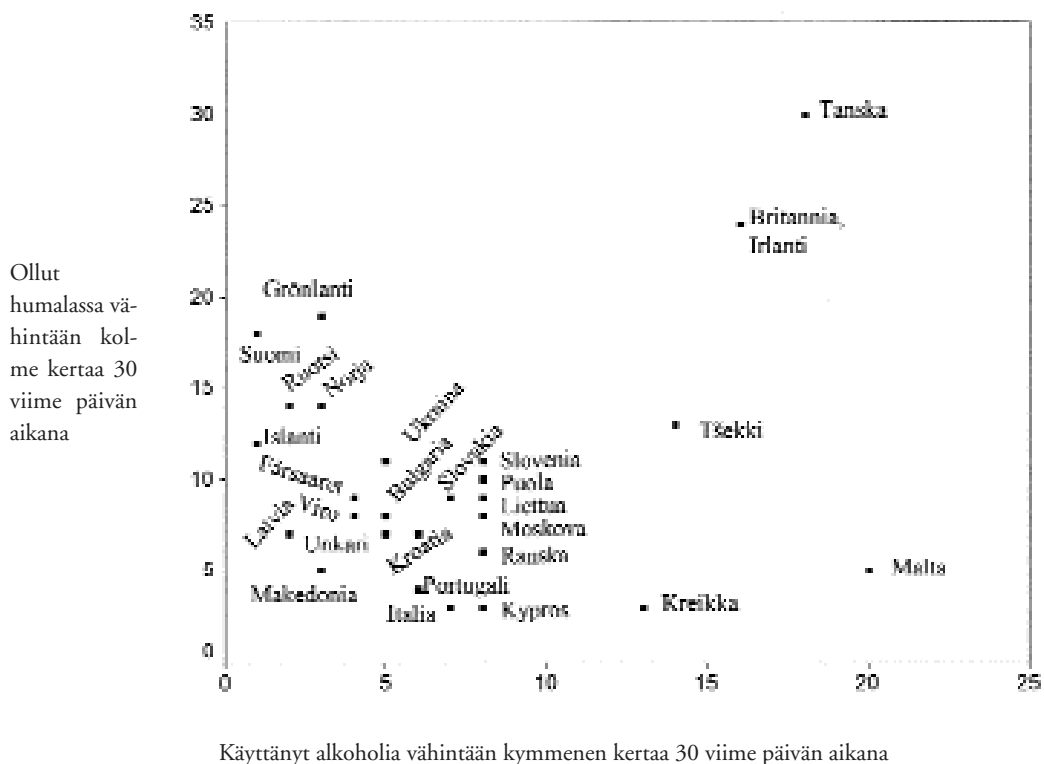
JUOMATAPAEROT MAIDEN VÄLILLÄ

Kuviossa 4 humalajuomisen ja tiheän alkoholin käytön yhteyttä tarkastellaan tavalla, jossa maiden erilaiset juomatavat tulevat selvemmin esiin. Tulokset vastaavat osittain perinteistä käsitystä, jonka mukaan etelässä juodaan usein, mutta ei hu-

malaan, kun taas pohjoisessa juodaan harvoin, mutta humalahakuisesti. Pohjoismaat, Tanska lukuun ottamatta, sijoittuvat lähelle toisiaan alueelle, joka kuvaa tiheää humalajuomista ja vähäistä arkista juomista. Etelä-Euroopan maat sijoittuvat kuvion alaosaan, mikä kertoo siitä, että siellä ei juoda humalaan – ei ainakaan oman arvion mukaan. Arkisen juomisen yleisyys vaihtelee näissä maissa, mutta se on kuitenkin yleisempää kuin pohjoisessa. Tanskassa, Isossa-Britanniassa ja Irlannissa esiintyy eniten kumpaakin juomatapa: juodaan usein, joskus vähän kerralla, mutta usein myös humalaan. Itä-Euroopan maat sijoittuvat tässä tarkastelussa keskivaiheille. Niissä on jonkin verran tiheästi juovia nuoria, mutta myös humalajuomista esiintyy.

Tanskan, Ison-Britannian ja Irlannin nuorten juomatavat osoittavat, että humalajuominen ja arkinen, usein toistuva juominen eivät ole vaihtoehtoja, vaan ne voivat esiintyä rinnakkain. Samansuuntainen havainto todettiin myös Suomen

Kuvio 4. Humalajuominen ja alkoholin käyttö vuonna 1999

alueellisia eroja tarkasteltaessa. Pääkaupunkiseudulla oli havaittavissa hieman ”eurooppalaiseksi” kutsutun juomatavan piirteitä, eli alkoholia juotiin useammin, viinien kulutus oli yleisempää ja anniskelukulutuksen osuus suurempi, mutta silti humalajuominen oli yhtä yleistä kuin muualla maassa (Metso & Österberg 2000).

HUUMEIDEN KÄYTTÖ

Vuonna 1995 laittomien huumeiden¹ käyttö oli selvästi yleisintä Iso-Britanniassa ja Irlannissa. Vuodesta 1995 vuoteen 1999 huumeiden käyttö oli näissä maissa jonkin verran vähentynyt. Vuonna 1999 mukaan tulleista maista Ranska oli ”kärkimaiden” joukossa. Tšekissä huumeiden käyttö oli tarkastelukauden aikana yleistynyt samalle tasolle. Näissä maissa noin kolmannes nuorista oli vuonna 1999 kokeillut jotain laitonta huumetta

(kuvio 5). Italiassa, Sloveniassa, Tanskassa ja Moskovassa noin neljännes nuorista oli kokeillut jotain laitonta huumetta vuonna 1999.

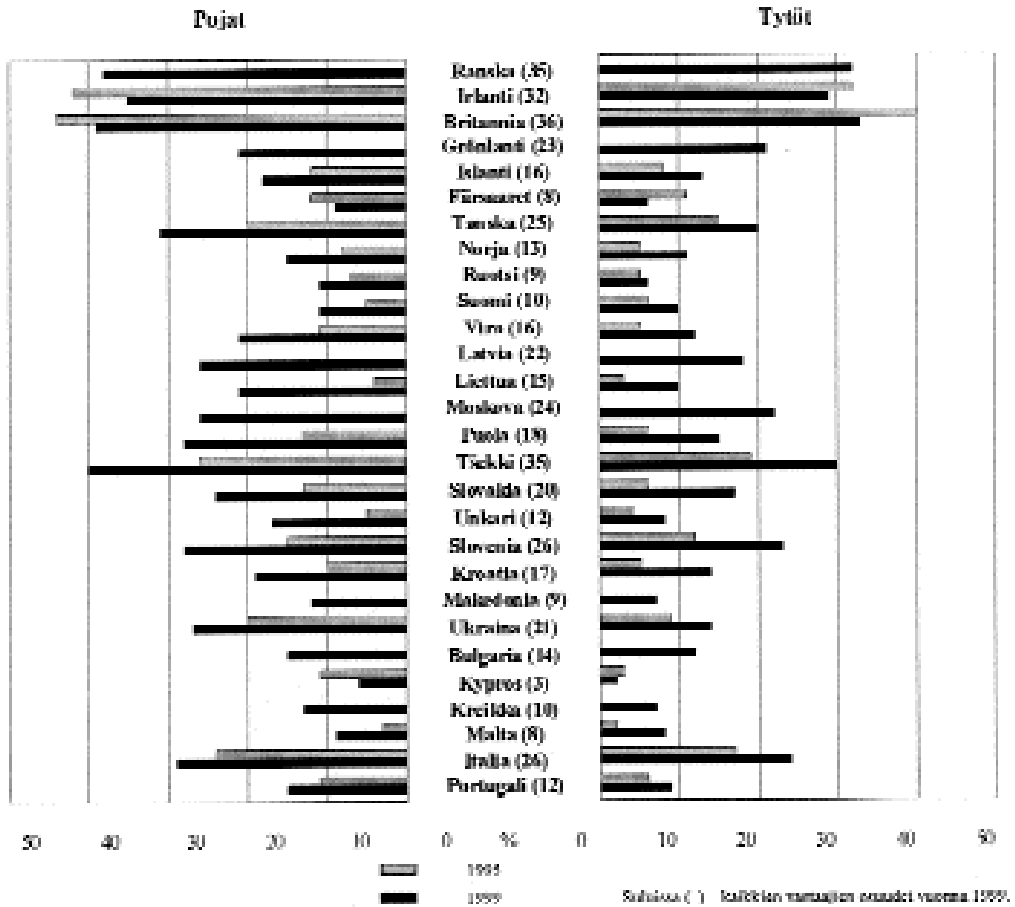
Huumeiden käyttö oli tarkastelujakson aikana yleistynyt Iso-Britanniaa ja Irlantia lukuun ottamatta lähes kaikissa maissa. Suomessa kokeilijoiden osuus lisääntyi tarkastelukauden aikana viidestä prosentista kymmeneen. Nopeinta kasvua oli kuitenkin Itä-Euroopan maissa, Tšekin lisäksi, Virossa, Liettuaissa, Puolassa, Slovakiassa ja Sloveniassa.

Sekä vuonna 1995 että vuonna 1999 kannabis oli kaikissa maissa yleisimmin käytetty huume. Niinpä kuvio 5 kuvaa melko hyvin myös kannabiksen kokeilua. Hollantia ei liitetty mukaan kuvioon vertailuongelmien ja puutteellisten tietojen vuoksi, mutta raportin mukaan siellä neljännes nuorista oli kokeillut kannabista ja vajaa kymmenesosa käytti sitä säännöllisesti. Ranskassa säännöllisiä kannabiksen käyttäjiä oli eniten. Ranskan kymmenesosa nuorista oli käyttänyt sitä vähintään 6 kertaa viimeksi kuluneiden 30 päivän aikana.

Kannabiksen ohella myös muiden laittomien huumeiden käyttö oli vuonna 1995 selvästi yleisintä Iso-Britanniassa ja Irlannissa. Iso-Britanniassa ja Irlannissa

¹Laittomilla huumeilla tarkoitetaan kannabista, amfetamiinia, ekstaasia, heroïinia, LSD:tä, kokaiinia ja crackiä.

Kuvio 5. Elämänsä aikana jotain laitonta huumetta kokeilleiden osuus vuosina 1995 ja 1999 sukupuolen mukaan, %

Britanniassa 22 prosenttia ja Irlannissa 16 prosenttia nuorista oli tuolloin kokeillut jotain muuta laitonta huumetta kuin kannabista. Vuoteen 1999 mennessä muiden laittomien huumeiden käyttö oli vähentynyt näissä maissa noin 10 prosentin tasolle. Muualla näiden aineiden käyttö oli yleistynyt tai pysynyt ennallaan. Nopeinta yleistymistä oli Baltian maissa, Puolassa ja Tšekissä, joissa vuonna 1999 myös noin kymmenesosa nuorista oli kokeillut jotain muuta laitonta huumetta kuin kannabista. Samalle tasolle ylsivät myös Latvia ja Moskova. Amfetamiinin kokeilijoita oli eniten Isossa-Britanniassa (8 %), Puolassa ja Virossa (7 %). Poltettavaa heroiniä esiintyi lähinnä Itä-Euroopan maissa, eniten Latviassa (7 %). Ekstaasin olisi voinut olettaa olevan nuorison suosikkihuume, mutta sen yleisyys jäi enimmillään suunnilleen samalle tasolle kuin LSD:n, noin viiteen prosenttiin. Vähiten oli kokeiltu kokaiinia ja crackiä.

MUUT PÄIHTEET

Alkoholin ja pillereiden yhteiskäyttö oli vuonna 1995 yleisintä Isossa-Britanniassa, Ruotsissa, Suomessa, Tanskassa ja Maltassa. Vuoteen 1999 mennessä kaikissa näissä viidessä maassa yhteiskäyttö oli vähentynyt tai pysynyt ennallaan. Tšekissä se oli lisääntynyt niin huomattavasti, että maa kohosi ”kärkimaiden” joukkoon. Myös muissa Itä-Euroopan maissa alkoholin ja pillereiden yhteiskäyttö lisääntyi vuodesta 1995 vuoteen 1999. Lähes kaikissa maissa alkoholin ja pillereiden yhteiskäyttö oli yleisempää tyttöjen kuin poikien keskuudessa. ”Kärkimaisissa” vajaa viidennes työstä ja vajaa kymmenesosa pojista oli käyttänyt alkoholia ja pillereitä yhdessä vuonna 1999.

Rauhoittavien lääkkeiden ja unilääkkeiden käyttö oli vuonna 1995 yleisintä Puolassa ja Liettuassa. Tšekissä niiden käyttö yleistyi vuodesta 1995 vuoteen 1999 niin paljon, että maa sijoittui

Puolan tasolle vuonna 1999. Uusista tutkimukseen mukaan tulleista maista Ranska sijoittui niitä eniten käyttävien maiden joukkoon. Muissa maissa näiden lääkkeiden käyttö pysyi ennallaan tai väheni hieman.

Liimoja tai vastaavia aineita käyttäneitä nuoria oli vuonna 1995 eniten Isossa-Britanniassa, Mallassa ja Liettuassa. Vuonna 1999 näitä aineita käyttäneitä oli eniten Irlannissa ja Grönlannissa, joissa noin viidennes nuorista oli kokeillut niitä. Tutkimusajanjakson aikana liimoja tai vastaavia aineita käyttäneiden osuus väheni Isossa-Britanniassa ja Liettuassa, mutta muissa maissa ei tapahtunut muutoksia.

TULOSTEN YLEISTETTÄVYYS

Tutkimuksen kohteena oleva ikäluokka on päihdekokeiluissaan vaiheessa, jolloin ainakin Suomessa useimmat ovat jo kokeilleet tupakkaa ja alkoholia sekä humaltumista. Huumeiden kokeilut ajoittuvat vähän myöhempään ikävaiheeseen niillä, jotka ylipäätään kokeilevat huumeita. Suomen aikuisväestöä koskevan tutkimuksen mukaan kannabiksen ensikokeiluiän mediaani oli 18 vuotta (Partanen & Metso 1999). Kannabista kokeileista miehistä 10 prosenttia ja naisista 20 prosenttia oli käyttänyt ainetta ensi kerran 15-vuotiaana tai nuorempana. Cannabis oli kaikissa maissa ensimmäiseksi kokeiltu laiton huume. Jonkin muun aineen käyttö ensimmäisenä huumeena oli erittäin harvinaista. Muiden huumeiden kokeilut ajoittuvat siis vielä myöhempään ikävaiheeseen.

Hyvin harvassa maassa on väestörekisteri, josta voi poimia satunnaisotoksen koko maan väestöstä. Sen vuoksi vertaileva tutkimus aikuisväestön päihteiden käytöstä on vaikea toteuttaa. ESPAD-projektin tulokset saattavat heijastaa päihteiden käytön yleisyyttä koko väestössä. Voidaan olettaa, että mikäli jonkin aineen käyttö on hyvin yleistä, sitä käyttävät useat eri väestöryhmät, niin nuoret kuin aikuisetkin. Tutkimuksessa kysyttiin eri päihteiden käytön aloitusikä, mutta niistä on maittain raportoitu vain 13-vuotiaana tai nuorempana jotain päihdettä käyttäneiden osuudet. Niissä maissa, joissa esim. humaltuminen tai kannabiskokeilut olivat yleisiä 15-vuotiaiden keskuudessa, oli myös keskimääräistä enemmän 13-vuotiaana humalan kokeneita tai kannabista kokeilleita. Korrelaatiot vaihtelivat 0.7:n ja 0.8:n välillä. Samoin voidaan olettaa, että niissä maissa,

joissa tavattiin keskimääräistä enemmän 15-vuotiaita muiden huumeiden kuin kannabiksen käyttäjiä, näiden muiden huumeiden käyttö on myös yleisempää koko väestön keskuudessa kuin muissa maissa.

YHTEENVETO JA KESKUSTELU

Tupakointikokeilut aloitetaan yleensä ennen 15 vuoden ikää. Suomen aikuisväestöstä, samoin kuin nuorista, tupakoi päivittäin noin neljännes. Tupakointi on yleisempää nuorten aikuisten keskuudessa – 20–29-vuotiaista tupakoi päivittäin 30 prosenttia – kuin vanhemmissa ikäryhmissä (Stakes/Huumekysely 1998). Suuri osa 15-vuotiaista, joista tulee säännöllisiä tupakoitsijoita, tupakoi jo 15-vuotiaana. Tupakoinnin lopettaneita heidän keskuudessaan ei ole. Suurin osa 15-vuotiaista nuorista on kokeilijoita, joista osa aloittaa säännöllisen tupakoinnin myöhemmin.

Tupakointi on vakiintunut eurooppalaisten nuorten tavaksi. Tupakoinnilla on vahva kulttuurinen asema. Se symbolisoi aikuisuutta, itsenäisyyttä ja riippumattomuutta. On ilmeistä, että tupakanvastainen työ ei ole juuri lainkaan tehonnut nuoriin. Eikä se tietysti ole ihme, kun vastapainona ovat tupakkateollisuuden mm. seksiin ja muodikkauteen vetoavat mainokset.

Alkoholin käyttö ei Suomessa kuulu nuorten arkeen. Tässä suhteessa he muistuttavat aikuisia, joiden keskuudessa on useita kertoja viikossa juovia suhteellisen vähän (Mustonen & al. 1999). Humalajuominen taas oli tyyppillistä nuorten keskuudessa erityisesti Suomessa, Isossa-Britanniassa, Irlannissa, Grönlannissa ja Tanskassa, mutta ei Etelä-Euroopan maissa.

Pohjoisen ja etelän perinteiset juomatavat eivät kuitenkaan ole välttämättä toistensa vaihtoehtoja. Tanskassa ja Isossa-Britanniassa molemmat juomatavat esiintyvät nuorilla rinnakkain. Tämä osoittaa, että mahdollisesti yleistynyt arkinen juominen ei välttämättä syrjäytä humalajuomista. Vuonna 1968 keskioluen oletettiin syrjäyttävän väkevät juomat, mutta näin ei käynyt, vaan väkevät säilyttivät asemansa keskioluen rinnalla.

Pohjoisissa maissa rajoittava alkoholipolitiikka on pitänyt huolen siitä, että alkoholin käyttö ei ole osa arkea. Tanskassa taas liberaalilla alkoholipolitiikalla on pitkät perinteet. Esimerkiksi vasta vuonna 1998 alkoholiostojen ikäraajaksi säädettiin 15 vuotta (Österberg & Karlsson 2000). Ete-

läisissä viinintuottajamaissa erityisesti viinin juonti aterioiden yhteydessä on osa vallitsevaa kulttuuria, jonka myös näiden maiden nuoret näyttävät omaksuvan.

Asenteet humalaa kohtaan ovat yhteydessä nuorten humalan yleisyyteen. Kaikkein liberaaleimmat asenteet humalaa kohtaan olivat Tanskassa ja Isossa-Britanniassa. Eniten humalaa taas paheksuttiin Etelä-Euroopassa, mutta myöskään monissa Itä-Euroopan maissa humalaa ei hyväksytty.

Samoin kuin tupakointi myös alkoholin käytötavat ovat vakiintuneet Euroopassa. Nuorten keskuudessa ei tarkastelujaksolla 1995–1999 havaittu merkittäviä muutoksia kuin muutamassa maassa, jossa humalajuominen oli yleistynyt. Sen sijaan laittomien huumeiden käytössä oli tapahtunut merkittäviä muutoksia. Isossa-Britanniassa ja Irlannissa sekä kannabiksen että muiden laittomien huumeiden käyttö oli vähentynyt. Lähes kaikissa muissa maissa kannabiksen käyttö oli lisääntynyt. Muiden laittomien huumeiden käyttö oli lisääntynyt huomattavasti monissa Itä-Euroopan maissa.

KIRJALLISUUS

Ahlström, Salme & Metso, Leena & Tuovinen, Eeva Liisa: Miten nuorten päihteiden käyttö on muuttunut vuodesta 1995 vuoteen 1999? Yhteiskuntapolitiikka 64 (1999): 5–6, 480–487

Ahlström, Salme & Metso, Leena & Tuovinen, Eeva Liisa: Nuorten päihteiden käytössä vähäisiä eroja suuralueiden välillä. Dialogi 10 (2000): 3, 34–35

Ahlström, Salme & Metso, Leena & Tuovinen, Eeva Liisa: ESPAD 1995 and 1999. Country Report Finland. Themes 1/2001. Helsinki: Stakes, 2001

Ahven, Andri: Social problems in official statistics in Estonia in the 1980s and 1990s. P. 17–58. In: Leifman, Håkan & Edgren Henrichson, Nina (eds.): Statistics on Alcohol, Drugs and Crime in the Baltic Sea Region. NAD publication No. 37. Helsinki: NAD, 2000

Armaitienė, Aušrinė: Lithuanian drug policy: trends in development. P. 125–142. In: Leifman, Håkan & Edgren Henrichson, Nina (eds.): Statistics on Alcohol, Drugs and Crime in the Baltic Sea Region. NAD publication No. 37. Helsinki: NAD, 2000

Bjarnason, Thoroddur: Administration mode bias in a school survey on alcohol, tobacco and illicit drug use. Addiction 90 (1995): 4, 555–559

Currie, Candace & Hurrelmann, Klaus & Settertobulte, Wolfgang & Smith, Rebecca & Todd, Joanna (eds.): Health and Health Behaviour among Young People. Copenhagen: World Health Organization, Regional Office for Europe, 2000

Hibell, Björn & Andersson, Barbro & Bjarnason, Thoroddur & Kokkevi, Anna & Morgan, Mark & Narusk, Anu: The 1995 ESPAD Report. The Euro-

pean School Survey Project on Alcohol and Other Drugs. Stockholm 1997

On mahdollista, että nuorten kokeilemien huumeiden kirjo heijastaa kaupan olevien lajien saatavuutta. Puola ja Viro ovat tunnettuja amfetamiinin tuottajamaita. Vuonna 1999 nuorten amfetamiinikokeilut olivat näissä maissa yhtä yleisiä kuin Isossa-Britanniassa, jossa amfetamiinikokeilut liittyivät nuorten tanssikulttuuriin. Poltettavan heroiinin yleistyminen Itä-Euroopassa saattaa liittyä näissä maissa tunnetun ”poppy”-huumeen käyttöön (Ahven 2000; Trapenciere 2000; Armaitienė 2000) tai Afganistanista Venäjän kautta salakuljetetun heroiinin parempaan saatavuuteen.

Laittomien huumeiden käytön väheneminen Isossa-Britanniassa ja Irlannissa saattaa merkitä sitä, että näissä maissa huumeekokeiluissa on tämän ikäryhmän osalta saavutettu kyllästymispiste. Lisäksi on mahdollista, että pitkäjänteinen ehkäisevä työ on tuottanut vihdoin tuloksia. Muissa maissa huumeiden käytön kasvun taantumista ei ole merkkejä. Tuleva kehitys riippuu suurelta osin siitä, miten onnistutaan huumeiden tuotannon ja kansainvälisen kaupan rajoittamisessa.

pean School Survey Project on Alcohol and Other Drugs. Stockholm 1997

Hibell, Björn & Andersson, Barbro & Ahlström, Salme & Balakireva, Olga & Bjarnason, Thoroddur & Kokkevi, Anna & Morgan, Mark: The 1999 ESPAD Report. The European School Survey Project on Alcohol and Other Drugs. Alcohol and Other Drug Use among Students in 30 European Countries. Stockholm 2000

Metso, Leena & Österberg, Esa: Onko juomiskulttuurimme eurooppalaistunut? Kuntapuntari 2000: 5, 52–57

Mustonen, Heli & Metso, Leena & Paakkanen, Pirjo & Simpura, Jussi & Kaivonurmi, Maija: Finnish Drinking Habits in 1968, 1976, 1984, 1992 and 1996. Tables and Publications Based on Finnish Drinking Habit Surveys. Themes 7/1999. Helsinki: Stakes, 1999

Partanen, Juha & Metso, Leena: Suomen toinen huumeaalto. Yhteiskuntapolitiikka 64 (1999): 2, 143–149

Trapenciere, Ilze: Statistics on alcohol, drugs and crime in Latvia. P. 93–124. In: Leifman, Håkan & Edgren Henrichson, Nina (eds.): Statistics on Alcohol, Drugs and Crime in the Baltic Sea Region. NAD publication No. 37. Helsinki: NAD, 2000

Österberg, Esa & Karlsson, Thomas: Trends in Alcohol Control Policies in the EU Member States and Norway, 1950–2000. In: Norström, Thor (ed.): Alcohol in Postwar Europe: Consumption, Drinking Patterns, Consequences and Policy Responses in 15 European Countries. Final Report, December 2000.

Taulukko 1. Luottamusvälejä Suomen aineistoista

	1999 (N=3 109)			1995 (N=2 161)		
	Osuus-%	95 %:n luottamusväli		Osuus-%	95 %:n luottamusväli	
		Alaraja	Yläraja		Alaraja	Yläraja
Tupakointi						
kokeillut tupakkaa	74,7	72,9	76,6	76,7	74,0	79,3
polttaa päivittäin	27,7	25,7	29,6	23,9	20,8	27,0
Alkoholi						
elinaikana	91,1	89,9	92,3	88,9	86,9	91,0
10+ kertaa viime 30 pv	1,6	1,1	2,0	1,2	0,5	1,8
Humala						
elinaikana	75,6	73,6	77,7	75,1	72,3	77,8
3+ kertaa viime 30 pv	18,2	16,6	19,9	18,4	15,8	20,9
Huumeet						
elinaikana	10,1	9,0	11,3	5,5	4,1	7,0

TULOSTEN TARKKUUS

Edellä tulokset on esitetty prosentiosuuksina. Tällaisiin estimaatteihin liittyy aina satunnaisvaihtelua. Satunnaisvaihtelun suuruutta ei voida estimoida perinteisillä tilastollisilla menetelmillä, koska aineistonkeruumenetelmänä on käytetty ryväsotantaa. Vaikka tutkittiin yksittäisiä oppilaita, niin otosyksikkönä oli koululuokka ja voidaan olettaa, että samalla luokalla olevat oppilaat ovat tutkittavan ilmiön suhteen samankaltaisempia kuin oppilaat yleensä. Tällaisissa tilanteissa ryväsotanta suurentaa varianssiestimaatteja. Perinteisiä, yksinkertaiseen satunnaisotantaan perustuvia menetelmiä käyttäen satunnaisvaihtelu tulisi arvioitua liian pieneksi.

Taulukossa 1 on kuvattu tulosten tarkkuutta esittämällä luottamusvälit Suomen aineistosta lasketuille prosentiosuuksille. Luottamusvälit on laskettu otanta-asetelman huomioon ottavalla menetelmällä käyt-

täen SAS-ohjelmiston SURVEYMEANS-proseduuria. Muista maista luottamusvälejä ei ole pystytty laskemaan, koska käytettävissä ei ole ollut muiden maiden havaintoaineistoja.

Luottamusvälin suuruuteen vaikuttaa ensinnäkin aineiston koko. Vuonna 1995 Suomen aineisto oli pienempi kuin vuonna 1999, mikä näkyy hieman laajempina luottamusväleinä. Vuonna 1999 Tanskassa oli vähän muita pienempi aineisto ja Grönlannissa ja Färsearilla aineisto jäi huomattavan pieneksi vähäisen asukasmäärän takia. Voidaan olettaa, että pieni otos suurentaa näiden maiden tuloksiin liittyvää satunnaisvaihtelua.

Luottamusvälien suuruuteen vaikuttaa myös tutkittava ilmiö. Jos koululuokkien välillä on huomattavia eroja tai jos esiintyy alueellisia eroja, niin ryväsotanta tuottaa epätarkempia estimaatteja kuin yksinkertainen satunnaisotanta.